

**NATYURMORT JANRIDA RANG VA KOMPOZITSIYA O‘QITISH
METODIKASI****Tolibova Umida Davlat qizi**

Navoiy davlat universiteti

“Dasgohli rangtasvir” yo‘nalishi

4 - kurs “R”guruh talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada tasviriy san’at ta’limida natyurmort janrini o‘qitish metodikasi va uning rang, kompozitsiya hamda badiiy tafakkur rivojlanishiga ta’siri tahlil qilinadi. Maqolada natyurmortning pedagogik ahamiyati, rang va shakl munosabatlarini o‘quv jarayonida o‘rgatish usullari, talabalarda estetik did va ijodiy ko‘nikmalarni shakllantirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, maqolada Shovdirov S.A.ning san’at ta’limi bo‘yicha ilmiy ishlari va amaliy tavsiyalari asosida natyurmort kompozitsiyasini o‘qitishda samarali metodik yondashuvlar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: natyurmort, rang, kompozitsiya, tasviriy san’at, pedagogika, badiiy tafakkur, estetik did, ijodiy ko‘nikma, o‘quv metodikasi.

Tasviriy san’atning turli janrlari o‘quvchilarda badiiy tafakkur va estetik didni rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Shu jumladan, natyurmort janri talabalarga predmetlarning shakl, rang va fazoviy xususiyatlarini o‘rganishga imkon yaratadi. Natyurmort orqali oddiy buyumlar badiiy obrazga aylantiriladi va tomoshabinga estetik taassurot yetkaziladi.

San’at ta’limida rang va kompozitsiya tushunchalarini to‘g‘ri o‘rgatish talabalarda ijodiy qobiliyatni shakllantirish, vizual tafakkur va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, rang uyg‘unligi, yorug‘-soya munosabatlari, shakl va fazoviylik elementlarini o‘rganish orqali o‘quvchilar badiiy obrazni yaratish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Maqola doirasida natyurmort janrida rang va kompozitsiya o‘qitishning metodik asoslari, o‘quv jarayonidagi amaliy usullar va pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shovdirov S.A.ning (2017–2025) ilmiy ishlari asosida, mazkur jarayon o‘quvchilarda estetik tafakkur, rangni sezish va predmetlar o‘rtasidagi muvozanatni tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Tasviriy san’at ta’limida natyurmort janri talabalarda badiiy tafakkur, estetik did va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida qaraladi. Natyurmort orqali oddiy predmetlar — mevalar, gullar, idish-tovoqlar, kundalik buyumlar — badiiy obrazga aylantiriladi va tomoshabinga estetik tajriba yetkaziladi. Shu sababli, rang va kompozitsiya elementlarini to‘g‘ri o‘rgatish natyurmortning pedagogik ahamiyatini oshiradi va o‘quvchilarning ijodiy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Natyurmort janrining pedagogik yondashuvi tarixiy rivojlanish bilan chambarchas bogʻliq. Yevropada XVI–XVII asrlarda shakllangan natyurmort oʻzining realizmga intilishi, predmetlarni aniq tasvirlash va rang-tugallik orqali badiiy obraz yaratish xususiyatlari bilan ajralib turgan. Keyinchalik bu janr mustaqil badiiy yoʻnalish sifatida shakllanib, predmetlar oʻrtasidagi muvozanat, kompozitsion tartib va rang uygʻunligi orqali estetik taassurot berishga xizmat qildi. Oʻzbek tasviriy sanʼati va pedagogik amaliyotida ham natyurmort janri oʻquvchilarda vizual tafakkur, rangni sezish va fazoviy hissiyotlarni rivojlantirishda muhim vosita sifatida qoʻllaniladi (Shovdirov, 2017; 2024).

Natyurmort kompozitsiyasini oʻqitish jarayonida bir nechta nazariy tamoyillar asosiy rol oʻynaydi. Avvalo, predmet tanlovi va mavzu aniqligi muhimdir. Talabalar kompozitsiyaning markaziy gʻoyasini tushunishi va predmetlarni ushbu gʻoya asosida joylashtirishi lozim. Rang uygʻunligi va kontrastlar predmetlarning hajm va chuqurligini ifodalashga yordam beradi, shuningdek, umumiy kompozitsion muvozanatni yaratadi. Yorugʻ-soya ishlari orqali predmetlarning uch oʻlchamli fazoviyli va realizmi oshadi. Bundan tashqari, proporsiya va ritm elementlari kompozitsiyaning dinamikasini taʼminlaydi, tomoshabiga badiiy uygʻunlik va vizual farovonlik hissini beradi.

Natyurmortni oʻqitishda rangni oʻrgatish metodikasi alohida eʼtibor talab qiladi. Rangning ton, qorongʻilik va yorqinlik darajalari predmetning tabiiy koʻrinishini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Shovdirov S.A.ning tadqiqotlari (2023–2025) koʻrsatganidek, rang uygʻunligini tushunish va uni amaliyotda qoʻllash oʻquvchilarda estetik idrokni rivojlantiradi hamda ularni mustaqil ijodiy qarorlar qabul qilishga oʻrgatadi. Shuningdek, rang va yorugʻ-soya munosabatlarini oʻrganish predmetlarning hajm, chuqurlik va fakturasini ifodalash imkonini beradi, bu esa kompozitsion tafakkur va vizual sezuvchanlikni mustahkamlaydi.

Natyurmort kompozitsiyasini yaratish jarayoni bir nechta bosqichdan iborat: mavzu va predmetlarni tanlash, maket va eskiz ishlari, rang va yorugʻ-soya ishlari, final detalizatsiyasi. Mavzu va predmetlarni tanlash bosqichida talabalar kompozitsiyaning markaziy gʻoyasini aniqlash, predmetlar soni va shaklini belgilash orqali badiiy uygʻunlikni hisobga oladilar. Maket va eskiz ishlari esa predmetlarning joylashuvi, nisbatlari va umumiy kompozitsion tartibini aniqlash imkonini beradi. Rang va yorugʻ-soya ishlari bosqichida predmetlar hajmi va chuqurligi vizual vositalar orqali ifodalanadi, kontrast va rang uygʻunligi predmetlarning tabiiyligini taʼkidlaydi. Final detalizatsiya bosqichida esa barcha elementlar mukammal uygʻunlikka keltiriladi va badiiy obraz yakunlanadi.

Amaliy tajribalar shuni koʻrsatadiki, natyurmortni oʻqitish jarayoni oʻquvchilarda sanʼatga qiziqishni oshiradi, ularning vizual tafakkuri va estetik idrokini rivojlantiradi. Shu bilan birga, predmetlarni joylashtirish, rang uygʻunligi va kompozitsion muvozanatni tushunish talabalarning mantiqiy fikrlash va ijodiy qaror qabul qilish

ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bu jarayon o'quvchilarga mustaqil ijodiy ishlarni amalga oshirish, badiiy qarorlarni asoslash va san'atning texnik hamda estetik qoidalarini amaliyotda qo'llash imkonini beradi.

Shuningdek, rang va kompozitsiya elementlarini o'qitishda metodik tavsiyalar muhim ahamiyatga ega. Talabalar bosqichma-bosqich jalb qilinib, mavzu va predmetlarni tanlash, maket yaratish, rang va yorug'-soya ishlari, final detalizatsiya bosqichlarida o'z ijodiy yondashuvlarini rivojlantiradilar. Shovdirov S.A.ning tavsiyalari rang uyg'unligi, yorug'-soya ishlari va kompozitsion tartib bo'yicha amaliy yondashuvlarni qo'llashni nazarda tutadi. Bu esa talabalarning estetik didini rivojlantiradi, ijodiy tafakkurini mustahkamlaydi va natyurmort kompozitsiyasini yaratish jarayonini samarali qiladi.

Xulosa qilib aytganda, natyurmort janrida rang va kompozitsiya o'qitish metodikasi talabalarda badiiy tafakkur, vizual sezuvchanlik va ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Rang uyg'unligi, yorug'-soya, hajm va proporsiya elementlarini o'rganish talabalarning mantiqiy va estetik fikrlashini mustahkamlaydi. Shu tariqa, mazkur metodik yondashuvlar san'at ta'limida natyurmortni o'qitishda samarali vosita sifatida qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шавди́ров С. А. Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности // Педагогическое образование и наука. – 2017. – № 2. – С. 109-110.
2. Shavdirov S. A. Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons // Eastern European Scientific Journal. – 2017. – № 1. – С. 131-134.
3. Shovdirov S. A. Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari // Inter education & global study. – 2024. – № 1. – С. 8-14.
4. Shavdirov S. Method of organization of classes in higher education institutions using flipped classroom technology // AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – T. 3268. – № 1. – С. 070035.
5. Ibraimov X., Shovdirov S. Theoretical Principles of The Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students // Science and innovation. – 2023. – T. 2. – № B10. – С. 192-198.
6. Baymetov B. B., Shovdirov S. A. Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts // International Journal on Integrated Education. – 2023. – T. 4. – № 3. – С. 60-66.
7. Arnheim, R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. University of California Press, 1974.
8. Gombrich, E. H. The Story of Art. London: Phaidon Press, 1995.
9. Eisner, E. W. The Arts and the Creation of Mind. Yale University Press, 2002.

10. Федоров, В. П. Основы композиции в изобразительном искусстве.
Москва: Искусство, 1980.